

चांदोबा

फुकट सल्ला

सदाशिवच्या मातापित्यांनी त्याला भरपूर संपत्ती ठेवलेली होती. म्हणून आपली पत्नी व गुलांबाबाईंसारखे तो सगळ्याकडे पड्यात होऊन,

एखादी कठीण समस्या आली तर ग्रामाधि-
काऱ्यापासून सारे गांवकरी त्याच्याकडे येत व
त्याचा सल्ला मागत असत. अडचणीची पूर्ण
माहिती करून घेऊन सदाशिव त्यांना त्यातून
मार्ग सुचवीत असे. अशा वळने त्याने बऱ्याच
लोकांना मदत केली होती.

त्यात सूरदास हा एक व्यापारी देखील होता.
एकदा त्याची सारी धान्याची पोती पायसामुलं
शिजली. तो उबवता होऊन सदाशिवकडे आला.
सदाशिवने त्याला सल्ला दिला, "चिन्नपुर गांवचे
लोक धुतलेल्या तांदळाचा वापर करतात. तिथं
हा तांदूळ बिळून टाक."

सूरदासने त्याप्रमाणे केलं आणि त्याला शंभर
रुपयांचा तफा झाला. दुसऱ्या वेळेला सूरदासने
एकत धनवंतासाठी हिन्यांचा हार बनवला. वण
धनवंताला तो हार कांही आवडला नाही.
आपली चिंता सूरदासने सदाशिवला सांगितली.
तेव्हा सदाशिवने सल्ला दिला, "रत्नपुरच्या
जमीन-बराचा तबेनेवे अलंकार जमवण्याचा
छंद आहे. ते तुझा हार तर बेतीलच. त्याखेरीज
तुला छानशी भेटवस्तू देखील देतील."
सदाशिवचा सल्ला सूरदासला पटला. त्या
व्यवहारांत त्याला दोन हजार रुपयांचा फायदा
झाला.

एके दिवशी एक बीस बर्गचा तरुण अनाथ
मुलगा सूरदासकडे आसरा मागायला आला.
त्याचे नांव चंद्र होतं. तो लबाड आहे असं लोक

म्हणत होते. सूरदासला एखादा मदतीत हवाच
होता. तसेदेखील तो चंद्रला घरी ठेवून धांपला
चांगलं होतं. सूरदासने चाविषयी सदाशिवला
सल्ला विचारला. तो म्हणाला, "कुणीही स्वकी
जन्मतःच वाईट नसते. तू त्याच्यावर विश्वास
ठेवू पहा. तो विचारासु होईल."

सूरदासने चंद्रला घरी ठेवले. पण एका दिवशी
चंद्रने घरातून दोन हजार रुपये चोरले आणि तो
पळून गेला.

सत्तापाने सूरदास काळानिळा झाला. तो
सूरदासला म्हणाला, "तुझ्या सांगण्यावरून मी
चंद्रला घरांत ठेवले. त्यामुलं माझे दोन हजार
रुपयांचे नुकतान झाले. आता तू ते परत दिलं
पाहिजेस." सदाशिव चिडून म्हणाला, "संश
दायचा हे माझं काम आहे. त्याचा परिणाम हा
तुझा आचण्यावर अवलंबून असतो. जर तू

त्याच्यावर मनापासून विश्वास ठेवला असतास,
तर त्याने तुला असा थोका दिला नसता."

"मला वाटतं होतं की तू मला रास्त सल्ला
देतील! पण तू तर मला चुकीचा सल्ला दिलास.
त्यामुलं माझं दोन हजारचं नुकतान झालं. तै
तू आता भलून दे. नाहीतर मी तगेच ग्रामाधि-
काऱ्याकडे तक्रार करीन." सूरदासने धमकावले.
पण सदाशिवने त्याच्या बोवण्याकडे लक्षच
दिलं नाही. ह्या तिढा नंतर ग्रामाधिकाऱ्यापर्यंत
पोचला.

यावर काय निर्णय घ्यावा ते
ग्रामाधिकाऱ्याला ठरवता येईना. सूरदासचं
म्हणवं मान्य केलं तर सदाशिव त्यानंतर
कुळाताडी फुकट सल्ला द्यायचा नाही. म्हणून
तो स्वतःच सदाशिवला भेटायला गेला
आणि म्हणाला, "सूरदासला जर आता

घडा शिकवला नाही, तर गांबामधे वाईट लोकांच्या संख्या वाढायला लागेल. म्हणून गांवतून बाहेर पडण्याचा कांहीतरी मार्ग तूच शोधून काढ."

सदाशिवने त्यावर मार्ग शोधला. दुसऱ्या दिवशी त्यानुसार सगऱ्या गांवकऱ्यांना ग्रामाधि-
काऱ्याने चावडीवर बोलावले. सूरदासची तक्रार त्याने लोकांना समजावून सांगितली. "सूरदासची तक्रार ठीक वाटते, पण सदाशिवचा सल्ला मानावसा का वाटला, ते सूरदासने सर्वांना सांगितलं पाहिजे."

त्यावर सूरदासने उत्तर दिले, "यापूर्वी-
देखील सदाशिवने मला दोनदा छान सल्ला दिला होता. त्यामुळे माझा फायदा झाला आणि मी त्याच्यावर विश्वास ठेवला."

"तर मग सदाशिवने तुला दोन हजार रुपये दिलेच पाहिजेत, पण पूर्वीच्या दोन्ही व्यवहारांत सदाशिवच्या सल्ल्यामुळे तुझा फायदा जो झाला होता, त्याचाही तू हिशोब कर. आणि ती

रक्कम त्याला दे!" आपल्या निर्णय ग्रामाधि-
काऱ्याने सांगितला.

तो ऐकून सारे गांवकरी हसण्या लागले. पण ग्रामाधिकारी गंभीर स्वरात बोले लागला. "याच्यामुळे ज्या कुणाला सदाशिवचा सल्ला घेऊन नफा होईल, त्याने आपल्या फायद्यातला एक हिस्सा सदाशिवला द्यायला द्या. जर कुत्र्याने झाले तर सदाशिव आपला हिस्सा तुम्हाला देईल. ही रकमवात माझ्यासमक्ष व्हायला हवी. असे शालं नाही तर ही जबाबदारी माझ्यावर राहाणार नाही."

यापूर्वी लोकांना सदाशिवकडून फुकट सल्ला मिळत होता. परंतु आता मात्र त्याची किंमत मोजणे भाग पडू लागले. सारा गांव सूरदासवर नाराज झाला. त्यावर सदाशिवने सांगितलं, "चांगल्या माणसाने मदत केली की स्वार्थी माणसांची आशा कळवते. सूरदासने एक प्रकारे माझे कल्याणच केले. यापुढे मी कुणालाही फुकटचा सल्ला देणार नाही." त्यानंतर तो जरत समायोजनाने राहू लागला.

माया सरोवर

5

(काही हत्तींचा निःपात केल्यावर मगमाळा चाकाचारीला शोभायला मिघाला, जपंगराच्या जवळचात अकरावेचा चाकाचारी प्रथम फोडणी येऊन तडफडत होता. जपंगरीलने त्याला अकरापासून वाचवत आणि तो त्याला प्रथम विचारले लागला. तेव्हा मग आकराबाला तिथे आला. त्याला पाहून जपंगरीतचा हात अनावृत्तपणे तलवारीच्या मुठीवर गेला. सिद्धसाधकाने मगदंड हातला उचलून घेतला!) - त्यानंतर...

मग आकरवाल्याने पाहिल की जपंगरील व सिद्धसाधक निर्मयपणे उभे आहेत आणि त्याच्याशी सामना करायला तयार आहेत. ते पाहून त्याचे धैर्य ओसरलं. त्याला खात्री बसत होती की त्याचे वाळूत पाहून आणि त्याचा मगरीसारखा आकार पाहूनच त्या दोघांची भीतीने गाळण उडेल. पण तसे कांही झालं नाही.

मग आकरवाल्याने आपला शूट उचलून

तारुकरांत विचारलं, "तुम्ही कोण आहात? या अरण्यांत तुमचं काय काम आहे?"

जपंगरीलने मगमाळतून तलवार काढून उत्तर दिले, "तुम्ही हे रूप पाहून मला हसू आवरेनासे झाले आहे. जो प्रश्न मी तुला विचारण्याचा, तो तू मलाच विचारतो आहेस! ठीक, सांग, तू कोण आहेस? या अरण्यांत तुझं कसलं काम आहे? ज्या हत्तीवर तू बसला आहेस, त्याची कातडी कांहीतरी वेगळ्याप्रकारे

जुलै २००२

10

चांदोबा

- चांदोबा -

आच्छादलेली दिसते. हे सगळं हॉग कशासाठी?" "हॉ, एक झुल्लक माणूस मला हे विचारू शकतो? काय हा अपमान!" असे म्हणत मगर आकारवाल्याने आपल्या हत्तीला दोसरे, तोपर्यंत त्याची शेपटी पकडून बसलेल्या वीरने धैर्य पकवटले आणि मगर आकारवाल्याचा झूळ असलेला हात त्याने वेगळी हातांनी धड पकडला, आणि वीर त्याला म्हणाला, "मगर महाराज, जरा शांत व्हा. तुम्ही थोडे वीर आहात हे कबूल आहे. पण तुमच्या पोटांत अजूनही ती तुटकी तलवार रतलेली आहे. तुम्ही दोघांनी जरा रामोपचाराचे वागळे तर बरे होईल. चरकाचारीबेडीत अजून तुमच्यावर झालाज करण्याच्या स्थितीत नाही." वीरचे बोलणे

जुलै २००१

ऐकून मगरवाल्याने चरकाचारीकडे पाहिले तो उठायचा प्रयत्न करीत होता, पण त्याला उठवत नव्हते, त्याचे पाय अजून तटपटत होते. वेदनांनी तो कणवत होता. त्याच्या शेपटीचे अजगराचे तुकडे पडले होते, ते दृश्य पाहून मगरवालाही क्षणभर थांबला व म्हणाला, "चरकाचारी, माझा झालाज करायला आतास आणि अजगराच्या विळख्यांत फसलास! तुला हवा होता तर हत्तीला घेईल भारी डोईल इतका पाहून मोठा अजगर मां तुला दिला असाता."

मगरवाल्याने त्या दोघांकडे मगुरीने बघत म्हटले, "तुम्ही दोघेही अजून इथेच आहात. जिथेच राहायचं असेल तर इथून पळा, नाहीतर माझा झूळ आपले बळ दाखवील."

जयशीलने तलवार उपसली आणि एक पाऊल पुढे टाकले, ते पाहून वीरने त्याला ओरडून सांगितले, "ए तलवारवाल्या तरणा, जरा थांब. या मगर महाराजांच्यावर कशाता तलवार उचलतो आहेस? एका असहान्य माणसाता मारण्यासारखे आहे तो! त्याच्या पोटांत तलवार अडकलेली आहे. ती बाहेर काढली नाही तर रक्त साखळेल आणि ते मरतील."

"ह्याथा मृत्पू इतका सुखाने बहवा अक्षं मला वाटत नाही. याच्या पोटांत जी तलवार रतलेली आहे, तिचा अर्धा माग कनकाक्ष राजाच्याजगळ आहे." जयशीलने सांगितले,

जयशीलने बोलेलें पूर्ण होण्यापूर्वीच मगर

चांदोबा

आकारवाल्याने म्हटले, "याचा अर्थ मी कोण आहे हे तुला माहित आहे?" "हो ना? तुम्हीच अरण्यांत राजकुमार व राजकुमारीचे अपहरण केले आहे. तुझ्या पोटांतली जी तलवार आहे ना, ती राजकुमार कांचनवर्माची आहे." जयशील बोलला, "हे सगळं जर तुला माहीत आहे, तर तू जिवंत असणं माझ्या हिताचं नाही" असे म्हणून त्याने आपला हत्ती पुढे काढला, आणि जयशीलवर झूळ फेंकणार त्यापूर्वीच वीरने मागून झूळ पकडून धरला. पण या गडबडीत वीरचा तोंड गेला आणि तो हत्तीवरून खाली पडला.

या संघर्षाचा कायदा घेऊन जयशील मागच्या कळूने हत्तीवर चढला आणि त्याने मगरवाल्याची मान पकडली, तोपर्यंत सिद्धसाधकाने जमिनीवर पडलेला झूळ उचलला आणि "जय महाकाली" असा वेरीचा नामघोष करून तो ओरडू लागला. मगरवाल्याचा झूळही गेला आणि आता तो शत्रूच्या ताब्यांत गेला.

त्याच्या मानेवर तलवार ठेवून जयशीलने त्याला विचारले, "आता सांग, तू कोण आहेस नि तुझे नांव काय? निमूटपणे पराभव मान्य कर की ही तलवार मानेवर फिरवू?"

मगरवाल्याने म्हटले, "अरे मानवा, मी तुझ्या हिमतीला मानतो." जयशीलने त्याची मानगूट हातांत पकडून हलवली आणि विचारले, "अरे नकली मगर, सांग, तुझे नांव काय? तू झरला आहेस हे मान्य कर आणि हिरण्यपुरच्या कांदोबा

कनकाक्ष राजाकडे माझ्याबरोबर चला. त्यांची मुले तू कुठे लपवून ठेवली आहेस हे त्यांनाच सांग."

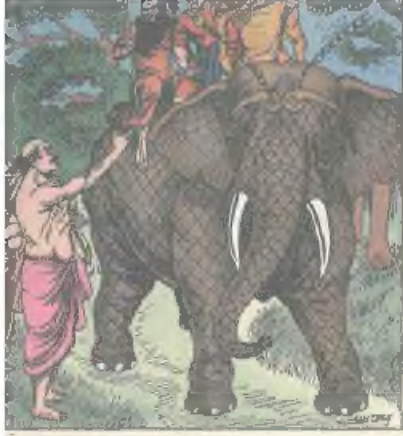
"माझं नाव मकरकेतू आहे. एवाची मुले कुठे आहेत हे सांगायला त्यांच्याकडे कशाता जायला हवं? हे गुपित मी इथेच तुम्हाला सांगतो." मगरवाला म्हणाला,

तरीसुद्धां जयशील त्याला म्हणाला, "मला सांगायची जरूर नाही. जे सांगायचं ते राजाताच सांगायला हवं. तुझ्या या हत्तीला हिरण्यपुत्राकडे घेऊन चला. वाटेत पळून जायचा थोडासा जरी प्रयत्न केलास तरी एकाच वारांत तुझी मान कापीत."

मकरकेतूने त्याची आज्ञा माती. तो निमूटपणे हत्तीवर बसून जाऊं लागला.

13

जुलै २००२

सिद्धसाधक वेगाने त्याच्याजवळ येऊन सांगू लागला. "जयशील, मी पण बरोबर येतो आहे. जरा हात दे. मी पण हस्तिवर चढून बसलो."

जयशीलने सिद्धसाधकाचा हस्तीक ओढून घेतले. हस्ती पुढे जाऊ लागणार तेवढ्यांत नीर व चरकाचागिने टाळ्या वाजवून म्हटले. "महाराज! जरा थांबा! आमचं रांप तर अगदी जवळच आहे, पण राजाकडे जायचं तर या भयंकर अस्थ्यांतून जावं लागेल. इथे रिह, वायू व इतर हिंस्र श्वापदै आहेत. आपण त्यांचेच भक्ष्य बनता कामा नये."

"धारण्याचे कांही कारण नाही. इथे तुम्हाला कुणीही कांहीही करणार नाही. या दुष्टावर उपचार करण्याच्या तयारीत तुम्ही गुंतलात, म्हणून हा आपल्या हातीं लागलाय.

जुलै २००२

14

बांदीचा

तुमचे लक्षण बघणे हे आमचे कर्तव्य आहे. हस्ती अगदी सावकाश जाईल, तुम्ही दोघाही त्याच्या मागीलगा या." जयशीलने म्हटलं. "सर्वजण हिरण्यपूरच्या वाटेने जाऊ लागले. थोड्याच वेळांत चत्काचारीने घसा खाकात म्हटले, "जयशील महाराज, आमची एक विनंती आहे."

जयशीलने आश्चर्य नाटून विचारले, "बोला, काय विनंती आहे?" "मी आणि हा वीर सक्ताळपासून या मगरवाल्यावर उपचार करायच्या प्रयत्नांत गुंतलो होतो. दुसऱ्या कुणाच्या पोटांत जर अशी तलवार रुतलेली असली, तर तो निश्चितपणे पाहतापाहता मेला असता, पण हा तर ती तुटकी तलवार पड्याचा आभूषणाप्रमाणे मितवती आहे. मी त्याच्या शरीराची चिकित्सा केवी, त्याचे एक शीतल आहे. हा कोणीतरी पाण्यांतला जीव असेलचं वाटतं."

"तुला काय म्हणायचंय की हा बेटकां-सारखा जीव आहे की काय? जो पाण्यांत राहातो किंवा पाण्याबाहेरही राहातो? कनकाभ राजाचे ह्याच्याजवळचे काम पूर्ण झाले की लगेच झाला या हस्तीसकट तुला भेट देऊन टाकीन. तोपर्यंत वैभवाज म्हणून जे कायचे असेल ते कर." जयशील म्हणाला त्याचा संवाद ऐकून मकरकेतूने दांतओठ खाडे. ते पाहून जयशीलने आपली तलवार त्याच्या गळ्याशी भिडवत म्हटले, "जरे मकरकेतू,

सावधान! कांहीही कायचा प्रयत्न करतास तर तुझे शिर घडामेगळे होईल!"

अचानक मकरकेतूवर एक बाण येऊन पडला. जयशील, सिद्धसाधक एकदम चक्रावले. जयशील डोके उभारून इकडेतिकडे पहात होता, तेवढ्यांत एक भेसूर आवाज ऐकू आला, "जे ए मगरीच्या शोपट्याल्या, ज्या रानकोंबड्यावर मी नेम धरून बाण सोडला होता, तो कोंबडा तू खोऱून नेतो आहेस! हा पाहा, हा बाण आता तुझ्या छातीतच घुसेल."

जयशील व सिद्धसाधकने हा आवाज ओळखला. हे बोलणारा दुसरा कुणी नसून भिडू भीम होता. सिद्धसाधकाने आपला मंज्रदंड उचलून त्याच्या दिशेने धरला व म्हटले, "जे भिडू भीम, आणखी एक बाण मात्तास तर मी तुला महाकासीला बळी चढवीन, आधी झाडावरून खाली उतर."

"कोण? तू? राजाचा भूतवैद्य?" भीम ओरडला.

"मी भुतांचा वैद्य नाही, मी मांत्रिक आहे, सिद्धसाधक आहे. भुकाट्याने झाडावरून खाली उतर, नाहीतर हा भंज म्हणतोय घा! झाडाच्या फांबांत वणवा सुरू होईल आणि त्या अशीत तू बळून नररील." सिद्धसाधकाने म्हटले.

"माझ्यावर बाणांचा वर्षाव करणारा तो दुष्ट भिडू भीम आहे काय? मी मायासरोवराचा अधिपती आहे आणि काय ही माझी दुर्दशा! बाहवा, वेळ कधी सांगून येत नाही. माझा हस्ती आता झाडाजवळ जाईल आणि ते झाड उखडून त्याचा चेदामेदा करीत," आणि मकरकेतूने हस्तीला झाडाजवळ नेले. जयशील त्याला थांबवण्याचा प्रयत्न करीत होता तेवढ्यांत भीम बसला होता त्या झाडाजवळ हस्ती गेला. त्याने झळझळा धडक दिली आणि सोडने चळख घालून ते झाड मुळासकट उखडून टाकले. झाडाच्या फांबांत लपून बसलेला भीम जोरजोरांत किंचाळू लागला.

(क्रमशः)

बांदीचा

15

जुलै २००२

लाख मोहरांच्या किंमतीचा दगड

माधव हा एक वीस वर्षांचा गरीब तरुण होता. दिवसभरा तो शेतात काम करायचा पण छायला पोटभर अन्नसुद्धा त्याला मिळत नसे, इतकी त्याची कमाई कमी होती. आपल्यापैसां जालस कामगारांच्याचा तो भासत नव्हता.

एकदा लबाबाच्या किनाऱ्यावर बसलेल्या एका संन्यास्याची आणि त्याची भेट झाली. त्याने माधवला विचारले, "काय, झालं काय? तू इतका दुःखी कां झालतोस?"

माधवने आपल्या मनावि नसत असलेला विचार बोलून दाखवला आणि म्हणजे, "जितीची मी मेहनत करतो त्याचे योग्य ते फल मिळेल अशी मी अपेक्षा करतो."

"जगामध्ये लोक जितीची मेहनत करतात, तितीची फलप्राप्ती त्यांना होत असते. त्यासाठी तू कराला इतकी चिंता करतोस?" संन्यासी म्हणाला.

"नाम काय, स्वाभी, झाला हा विचार कुकीचा आहे. हेच सर्वांना त्यांच्या मेहनतीप्रमाणे फळ देत नाही." माधव म्हणाला.

जरा वेळ विचार करून संन्यासी म्हणाला, "मला या बाबतीत फारसे माहित नाही. पण, तुला काही माहित असले तर सविस्तर साण."

"मी मावाचे एक अतिशय विद्वान या गावात राहतो. पण त्याच्या भविष्यी कालीं सुखाचे जीवन नाही. पण तेच त्यांचा एक मित्र भार्गव राजाच्या एजेन्सीत काम करतो आणि सुद्धा मुद्दीसह आनंदाने जीवन व्यतीत करतो आहे. आल्यातर्फी मीज सुटतो आहे." माधवने एक पुरामा दिला.

"एव नानं पालीं राजाच्या गव्ही जायच्या कधी प्रयत्न केला का?" संन्यासी म्हणाला. त्याक माधवने उत्तर दिले, "नाही, त्यांना हा गांव सोडून जायची इच्छा नाही."

त्यावर संन्यासी म्हणाला - "बाहेलन ना, जो जितीची मेहनत करतो, तितीचीच त्याला फलप्राप्ती होते." माधव जरा नाराजीने म्हणाला, "स्वामी, माद्वरराज्याची लोकंभार या जगांत अन्यायच होत आहे असे म्हणून सांगेल, आणि आपण केवर काही विचारादेखील कात नसते असं मना बाटतं. एकदाही

मेवला वेळानंतरकुडां काही लोकांचेच राज्य करून घेतो. माद्वराजाली लोक आपले भाव्य अंधवा आहे, अभागी लोकांचा देत नाहीत, किंवा देऊ इच्छित नाहीत." माधवने तक्रार केली.

संन्यासाला माधवची दया आली. आणि झोडीत हात बाळून त्यांनी एक दगड काढून दिला व म्हणाले, "हा एक अतिशय मूल्यवान दगड आहे. याची किंमत लोकांच्या लाख मोहरांइतकी असेल. तू याचा फायदा घे आणि सुखसमाधानाने मजेंत जीवन जग."

माधवने तो दगड घेतला व संन्यासाला नमस्कार करतो निघून गेला. त्यानंतर काही वर्षांनी संन्यासी माधवला भेटायला आले. तेव्हा माधवच्या स्थितीमध्ये खूप बदल झाला होता. आता त्याच्याकडे स्वतःचे खान घर होते, सुंदर पत्नी होती, घरात ऐव-आयाम व काम करायला नेकर माणसे होती.

शंतु संन्यासाला पाहताच माधवने त्यांना आदरपूर्वक नमस्कार केला व म्हणाला, "आपल्या-

मुळे आज मी हे वैभवाचे विनय पाहतो आहे. आपल्या कुरोमुळेच मी आज सुखी आहे. समुद्र आहे."

"हो, ते मी पाहतोच आहे. माशेबातं तुला आज साथ दिली आहे. पण मला आज जाणून घ्यायचं आहे की तू तुझी हे माशेब किती लोकांबरोबर वाटून घेतो आहेस? तुम्याकडे काम करणाऱ्या किती लोकांना तू पर किंवा पोट खोली करून दिले आहेस? हे जाणून घेण्यासाठी मी अतिशय उत्सुक आहे." संन्यासी म्हणाला.

माधवक बहेरा आसला, तो जरा काढू करीत म्हणाला, "जाण मला लगेच मोलाचा दगड दिला, जीवनांतला आनंद छुटण्यासाठी मी आता झालो होतो. आज मावच्या नशिबाने विवेक्या सर्व सुखांचा मी उपभोग घेत आहे. असे असताना मी दुसऱ्याचा विचार करूच कशाचा? त्याची जखरीब काय मुली?"

संन्यासी आढेस ज्यावेळी तुझ्याकडे पाहिली नव्हते त्यावेळी तुला बाटत होते की सर्वांनी

तुझ्याविषयी विचार करता, त्यांचे माध्य त्यांना आनंद तुझ्याबरोबर तुटावा, पण तुझ्याबरोबर सर्व असल्याचा मात्र मूळगुणबरोबर त्यांचा मागीसार होऊ शकित नाहीस. हा क्षणापासून तुझे माध्य तुझ्यापासून हिरावून घेतले जाईल." सन्यासाने आपला निर्णय सांगितला.

"नाही माही स्वामी, कुत्रा करून जसे करू नको, तसेच शिवाय मी जाणू शकत नाही. हा संपत्तीसाठी जे काही करवता हवं, ते सर्व करवता माझी तयारी आहे." माध्य दीनवाण्या स्वराने म्हणाला.

सन्यासाने सामंत्कार दिला आणि त्याच क्षणी तेथे एक सन्याच्या रागिन्यांचा व्यापारी आला, व म्हणाला, "माधव, तू विलेला तू हिय नाही, दगड आहे. त्याची किंमत एक पैसासुद्धा नसेल. तुला दगड तुला परत देऊन माझ्या एक लाख पोहारा मला परत देऊन टाक."

पाहता पाहता माधवची सगळी संपत्ती, ऐश्वर्य नाहीसे झाले. तो एकटा असलेला फक्त सन्यासी त्याच्या जवळ आला व थोडेसे धाडस करून म्हणाला, "माधव, नशिबाने साथ दिली तर तू काय करशील हे आता निश्च झाले आहे, जे काही झाले आहे, तो

केवळ आभास आहे, काळजी करू नकोस. जीवन चांगल्या गतीने व्यतीत करण्यासाठी जे करायला हवं ते कर. केहीते, प्रायमिकपणे जीवन व्यतीत कर, जे आहे त्याच्यातून संतुष्ट, भग्नदित राहायला शक.

"स्वामी, ज्ञाता माझी बुद्धी ठिकाणावर नाही. मला तो मृत्युचक्र दगड था. यापुढे जीवनात विवेकाने व्यवहार करेल." माधव विनम्रपणे हुता जोडून म्हणाला.

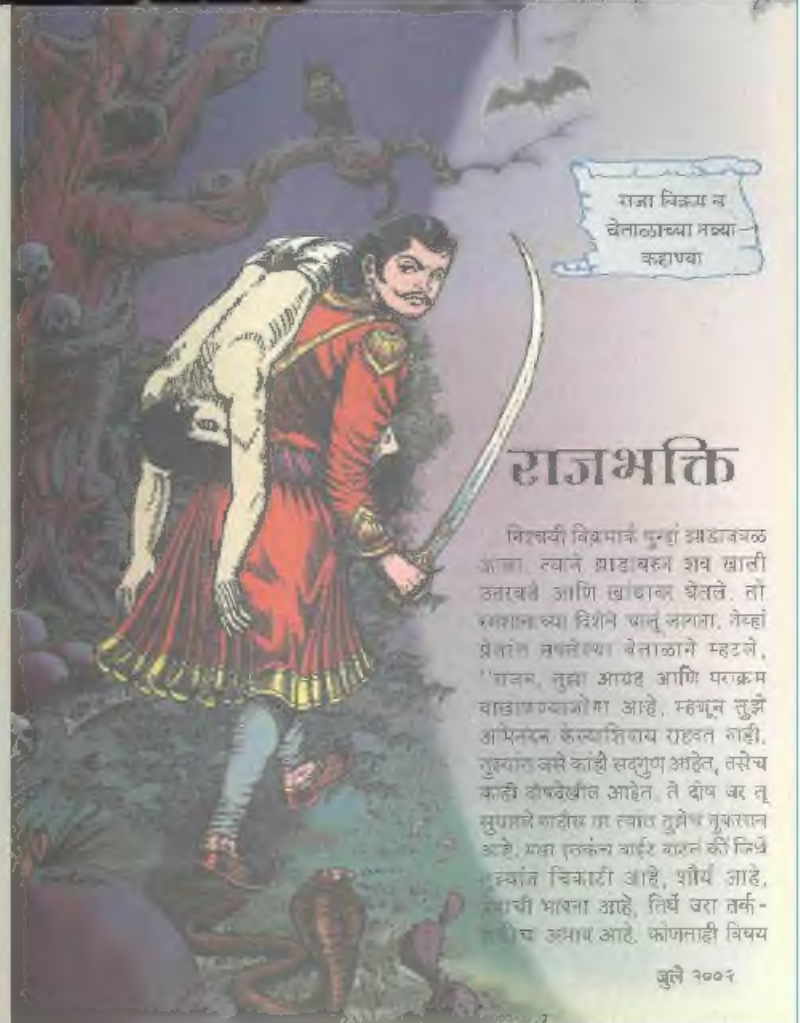
सन्यासी विनित हात करत म्हणाले, "काय? अजून तुझ्या मक्षांत नाही ज्ञान की माझ्याजवळ जी दगड आहे, तो हवा तर लाख मोहाडुतका आहे, किंवा त्याला काहीच मूल्य नाही? मला तू तुझ्याच्या काठावर भेटला होतस तैव्हा शेतात काम करत होतास. तुझ्यामध्ये जर सहनशील असेल व काम करण्याचा निग्रह असेल तर आसपासची नमीक जमीनदेखील तू सुपीक बनवू शकतोस. मृत्युचेच निश्चास ठेवता तरच भरपूर पीक येते व घान्याच्या राशी उत्पन्न करता येतात. हा जमीन, हा भूतला एक मत्स्य आहे आणि तू ज्याला वैभव आपजतोस ते केवळ एक मत्स्य आहे." जले मग्न होताना माधवला आगिवाह दिला आणि ते निघून गेले.

जुलै २००२

१४

चांचोवता

राजभक्ति

निश्चयी विक्रमार्क पुनः प्रडावळळ आला. त्याने प्राडावळण शव खाली उतरवले आणि खांद्यावर घेतले. तो राजाच्या दिशेने चालू झाला. तेव्हा प्रेतांचा तपलेल्या बेताळाने म्हटले, "राजन, तुला आग्रह आणि पराक्रम वाडावण्याजोगा आहे. म्हणून तुझे अपेक्षेन केवळतिनाय राहवत नाही. तुझ्याकडे काही सद्गुण आहेत, तसेच काही दोषदेखील आहेत. ते दोष जर तू सुपतले नाहीस तर त्यात तुझेच नुकसान आहे. मला तत्कन्य वाईट यत्न की तिथे मृत्यांत चिकारी आहे, शौर्य आहे, त्याची भावना आहे, तिथे जरा तर्क-तर्कीच अभाव आहे. कोणताही विषय

जुलै २००२

तक्रांच्या कागोटीला लावून पाहिला पाहिजे. आणि मंतरच त्याचिषांची कार्यसिद्धी केली पाहिजे. नाहीतर अनर्थ ओढवेल. कुणाचेतरी मते होण्याऐवजी त्याचे मुकसान होईल. मला वाटते वीरदत्ताप्रमाणे तुझ्यामधेही खोलवर विचार करण्याची वृत्ती नाही. फोगत्याही विषयाचा अगदी सखोल विचार करणे अतिशय जरूरीचे असते. नाहीतर खरा काय आहे ते समजतच नाही. मी तुला तुझे विचार सुधारण्याची संधी देतो आहे. त्याच वीरदत्ताची गोष्ट तुला संपेल. मज मीट लक्ष होऊन ऐक." आणि वेताळाने पुढील गोष्ट सांगितली.

फार पुर्वीची गोष्ट आहे ही. केमूर देशांत वीरदत्त नावाचा एक तरुण होता. तो एक थेंब मोडा होता. सर्व प्रकारच्या मुद्र विबांधणे तो निपुण होता. मातृमुद्र, धनुर्विद्या, गदायुद्ध वगैरे

जुलै २००१

सर्व क्षत्रियांच्या विद्यामधे तो प्रवीण होता. त्याखेरीज शाखांचादेखील त्याचा उत्तम अभ्यास होता.

केमूर राज्याच्या सेनापतीचा अकाली मृत्यू झाला. त्या पदावर योग्य प्वतीची निवड करण्यासाठी शोध सुरू झाला. त्यासाठी राजधानीमधे एक खास स्पर्धा ठरविण्यांत आली.

या स्पर्धेत भाग घेण्याचे वीरदत्तने ठरवले. राज्याच्या या महत्वाच्या जागेवर आपली नेमणूक व्हावी अशी त्याची महत्त्वाकांक्षा होती. जेव्हा त्याच्या बखिलांना मुलाची ही इच्छा समजली तेव्हा त्यांनी वीरदत्ताला म्हंटले, "मुला, राजाची नोकरी म्हणजे मुळावरची पोळी! बहानशा चुकीसाठी तुला प्रणांची किंमत मोजावी लागेल. सांपाच्या फण्याखाली तुला आयुष्य घालायचे आहे की? इथेच रहा आणि शेती कर. आसामांत जगता वईल त्याबद्दल निश्चित राहा."

वीरदत्ताला आपल्या बखिलांचा उपदेश कांही आवडला नाही. त्याने आपली नापसंती दाखवून म्हंटले, "मी इतक्या विद्या शिकण्यासाठी भरपूर मेहनत घेततो होतो. त्यांत मी प्राविण्य मिळवतंय. तेव्हा जर माझी राज्याच्याकडे कणी लागली तर या कथांचे सार्थक होईल." पित्याने त्याला स्पष्ट समजावले, परंतु त्याने आपला हट्ट सोडला नाही. तो स्पर्धेत भाग घेण्यासाठी राजधानीला निघून गेला.

तिथे भाग घेण्यासाठी कितीतरी शूनीज आलेले होते. पहिलीपैरी होनी शारीक वन आणि सामर्थ्य, व्यायाम, योगविज्ञान, व पारंपरिक क्षात्रविद्या त्यामधे वीरदत्त सहज जिंकला. अशा प्रकारचे स्पर्धेचे इतरही अनेक सामने होते, त्याला

20

चांदोबा

त्याने इताना हरवले आणि सर्व स्पर्धांमध्ये तो पहिला आला.

त्यानंतर होती तोंडी परीक्षा! केमूर देशाच्या राजाची मित्रराष्ट्रे व शत्रुराष्ट्रांसह अनेक प्रश्न त्याला विचारण्यांत आले. वीरदत्ताने साऱ्या प्रश्नांची योग्य उत्तरे दिली. अन्ता मात्र त्याला वाटापत्ता लागले की त्याचीच नेमणूक सेनापतीच्या जागी होणार. जेव्हा त्याची राजाण्याची व्यकथा एका मोठ्या वाड्यांत केली गेली. तेव्हा तर त्याची खुशीच पटली.

दुसऱ्याच दिवशी केमूर देशाचे प्रधानमंत्री त्रिनाथ स्वतः वीरदत्ताला भेटायला त्याच्या साड्यावर आले. प्रथम त्यांनी त्याचे शौर्य व बुद्धिमत्ता याची भरपूर स्तुती केली. नंतर ते म्हणाले, "आम्हाला खात्री वाटते की सेनापती होण्यासाठी लागणारे सारे गुण तुझ्यांत आहेत. देशाचे त्याच करणारे हे पद अतिशय जबाबारीचे आहे. ते पद सांभाळण्याची योग्यता तुझ्यांत आहे की नाही, त्याची चाचणी आजून व्हायला हवी. त्यासाठी तुला आपली कांही दिवस इथे राहावे लागेल. पुढील सहा महिने तुला महाराजांच्या दरबारांत बसून बसायला हवे. जी कामे तुझ्यावर सोपवली जातील, ती दिलेल्या अवधीत पूर्ण करली जाणताना तुला आता कोणतेही पद मिळणार नाही. परंतु त्यानंतर मात्र मी सांगितल्यावर तुला सेनापतीचा मान दिला जाईल."

त्यानंतर दोन महिने तसेच गेले. वीरदत्तावर सोपलेले काम सोंपवते गेले नव्हते. एक दिवस प्रधानमंत्रि विनाथकडून त्याला बोलावले आले. तो येथीला भेटायला गेला.

त्रिनाथने वीरदत्ताचे सार त्याला केले आणि म्हंटले, "वीरदत्त, गुप्तचारांच्या प्रमुख अधिकाऱ्यां

चांदोबा

कडून आताच एक महत्वाची बातमी मिळाली आहे. आमचे महाराज केमूरमिह यांची एक जुनी संकल्प आहे. ते महाराजांना घेऊन नित्यनेमाने रोज उद्यानबनांत फिरायला जातात. त्यांच्या अंगरक्षकांनादेखील तिथे जाण्याची अनुमती नसते. शत्रूंना ही माहिती मिळालीच, आणि त्यांनी महाराजांना तिथेच राहण्याची योजना तयार केली आहे. आजपासून महाराज व महाराणीच्या रक्षकांची जबाबदारी तुझ्यावर सोपवलेली आहे. त्यावेळेस तू उद्यानबनांत राहिले पाहिजेत, पण तू तिथे आसपास आहेस हे राजदारांच्याला मुज्रीच कळता कामा नये. जर त्यांना कळतं की त्या रोधांच्या व्यतिरिक्त इतर कुणीतरी त्या उद्यानांत आहे, तर तुला कठोर शिक्षा दिली जाईल. तेव्हा सावध रहा."

वीरदत्ताने ही जबाबदारी स्वतःवर घेतली. त्या दिवसापासून तो महाराज व महाराणीच्या

21

जुलै २००२

पाठीमागून हिंडत राहू लागला. परंतु त्याचे अस्तित्व त्यांना जाणवणार नाही याची काळजी तो अव्यय घेत होता, चार दिवस उल्ले, पांचव्या दिवशी अकरमात राजदंडाच्याला चौघा जणांनी येऊन बघले, महाराज केसूरसिंह त्यांच्याशी सासना करणार इतक्यांत वीरदत्ताने आपली लावचर उपसली आणि त्यांच्यावर तो चालून गेला. ते छंदेखोर धावतून पळवले.

वीरदत्ताने राजदंडपतीला प्रणाम केला आणि त्याने गेले चार दिवस तो त्यांच्या मकळत कसा त्यांच्या पाठीशी रक्षणार्थ सज्ज होत, हे त्यांना सांगितले. हे ऐकून केसूरसिंहाने ताबडतोप वीरदत्ताला तुरुंगाने टाकण्याची आज्ञा दिली.

वीरदत्ताला भेटायला त्याच रात्री महामंत्री जिनाथ तुरुंगात आले. सगळी हकीकत समजूत घेतल्यानंतर त्यांनी वीरदत्ताला सहानुभूती दाखवत म्हटले, "वीरदत्त, तुला उद्यां दरबारात

उपस्थित व्हावे लागेल, महाराज तुला कडीर शिक्षा देतील, हे निश्चित आहे. दरबारात असली घोर संकटे नेटपांच येत असतात. झालं ते झालं, तुझ्यावरही सध्या जे संकट कोसळलं आहे, त्याला एका दृष्टीने गीत कारणीभूत आहे. म्हणून मी तुला सल्ला देतो की तू इथून पळून जा. त्यासाठी मी अवश्यक ती व्यवस्था केलेली आहे. महाराज रणावले तरी मी काहीतरी लांगून त्यांचा राग शांत करीन व समजूत घालीन."

वीरदत्तने क्षणमात्र विचार केला आणि म्हटले, "महामंत्रीजी, आपण जी जबाबदारी पाड्यावर सोंपवली होती, ती मी योग्य रितीने निभावली आहे. महाराज मला उद्यां काय शिक्षा देतील त्याची मी चिंता करणार नाही, मी काही प्रयत्नबिनास जाणार नाही. कारण मी चुक केलेलीच नाही. आपण मला उद्धार मनावे ही एकदाट देऊ केलीत, त्याबद्दल धन्यवाद!"

हे ऐकून मंत्रीजी मनांतल्या मनांत समाधानाने हसले आणि वीरदत्ताच्या खांद्यावर थोपटल्या-सारखे कळत ते तिथून निघून गेले.

वेताळाने ही गोष्ट सानितवी आणि निक्कामपणेला म्हटले, "राजन्, असं शक्य आहे की वीरदत्त जरी अगदी शूरवीर असला तरी त्याबरोबर तो महामूर्खदेखील आहे असं मला यादत. वडिलांचा सल्ला न मानता त्याने राजदरबारांत नोकरीसाठी जायचे ठरवले. हा चिंताही मूर्खपणाच होता. महामंत्र्यांचा सल्लाही त्याने धुळकालून लावला आणि तुरुंगातच धांबल्याचा निर्णय घेतला. हा ही मूर्खपणाचा ज्या महाराजांचे प्राण त्याने वाचवले, त्यांचे महाराजांनी त्याला बेदंत ठकले. अशा कडीर वकृतपन राबवत त्याने कसा विश्वास ठेकला? तो दरबारातल्या न्यायनिवाड्यासाठी का तयार झाला? पाचे उतर पाहून आरुंदी नू जरा गण बारातला तर तुदया होव्याचे तुकडे तुकडे होतील."

विद्वानांक राजाने वेताळाच्या प्रश्नांची उत्तरे देत म्हटले, "वीरदत्त हा एक निश्चितच श्रेष्ठ वीर आहे. त्याला मूर्ख समजणे हाच मूर्खपणा आहे. अरय गुपधंत राजाच्या दरबारात काम करायला योग्य आहे. याच कारणातुळे रोनातनी वनण्याची

आकांक्षा मनांत धरून वीरदत्ताने स्पर्धांमधे भाग घेतला. महामंत्री जिनाथांनी जे म्हटलं होतं की केवळ पराक्रम व युद्धतंत्राचे ज्ञान या होत गोष्टी म्हणजे सैन्यापती वनण्यासाठी पुरेसे नापवंड नाहीत. राजदंडपतींच्या रक्षणासाठी तो एकदाच चार तुष्टांच्यावर चालून गेला. राजदंडपतींची शांतता वीरदत्ताने बिघडवली ही केवळ एक सबब आहे. वीरदत्ताला बंदिशाळेत ठेवणे, दुसऱ्या दिवशी त्यास करणे ही राजा व मंत्री यांची एक खेळी होती. त्याची स्वागतीपत्ती, देसभक्ती व कर्तव्यपराधना पाहण्यासाठी त्यांनी हा एक मार्ग अनुसरला. मंत्र्यांनी त्याची तुरुंगातून पलायन करता येईल अशी व्यवस्थादेखील केली होती, तरीतुद्धां वीरदत्ताने पळून जायला नकार दिला. त्यातुळे त्याची तजभक्ती सिद्ध झाली. म्हणून मंत्री मनांत खूब झाले व त्यांनी वीरदत्ताची फट शोषाटकी, याचा एकच अर्थ निघतो की सेनापती वनण्यात वीरदत्त सर्वस्वी पाव होता आणि त्यासाठी घेतलेल्या सर्व कसोट्यांमधे तो यशस्वी झाला होता."

राजाचे मीनमन झाल्यामुळे वेताळ शारासहित अश्वरथ झाला व पुन्हा शाह्यावर जाऊन बसला. (आधार - रत्नका व्यास यांची रचना)

वादळाची शक्ती कशी वाढली?

वेच आणि दानच, म्हणजेच शूर आणि अशूर, अनेक वर्षे एकमेकांशी भांडत होते. हजारो वर्षे त्यांची लढाई सुरू होती. कधी देव जिंकत होते, कधी त्यांचा पराभव होत होता. दोन्ही पक्षांच्या जय-पराजयाचा उर हिरोज केला तर देवांपैकीं दमघोषांनीच जातत वेळां विजय मिळवला होता.

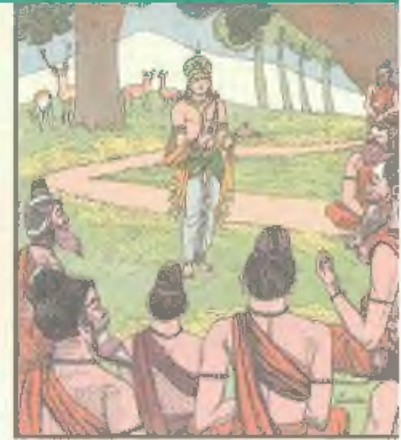
राक्षसांच्या म्हणजे दानवांच्या पक्षांत अनेक निपुण व कुराज येथे होते. त्यांना अनेक कलाकौशल्ये रस होता. आणि वेगवेगळ्या शास्त्रांमधे त्यांनी प्राविण्य मिळवलेले होते. पण त्यांचा दोष म्हणजे त्यांचा अहंकार, आणि दुराभिमान! त्यांच्या स्वार्थी

इच्छापूर्तीसाठी ते कठोर आणि बुद्धिमान स्त्रीकारण्यास वागेपुढे पहात नसत. शांती, सन्नता भक्ती वारागळ्या आदर्श कल्पनांची त्यांनी कशी कतर केली नाही. खरे पाहिले तर त्यांच्यापैकीं फार थोडेजण सोढले तर बाकीच्या दानवांना शांतीप्रेम मंडळी आवडत नव्हती. जे भक्तीभावाने प्रार्थना करीत होते त्यांचा दानव तिरस्कार करीत. स्वर्गलोक देवांचा होता म्हणून देवांशी त्यांचे वैर होते. दानवांना पृथ्वी व स्वर्गाचेदेखील राज्य हवे होते. अनेकवेळा त्यांनी युद्ध सुरू करून देवांचा राजा इंद्र, याचा पराभव केलेला होता, व त्याला त्याच्या महाबालून हांकलून दिने

ओते. परंतु विष्णू, शिव किंवा ब्रम्हदेव, यांपैकीं कृपाची तरी मदत द्यावेळीं घेऊन इंद्राने आपले आसन व सत्ता पुन्हा मिळवायची, असे चालले होते.

एकदा काय झालं, कीं वृत्तासुर नांवाचा एक राक्षस फारच महत्वाकांक्षी व उन्मत्त झाला. कांहीतरी कारण काढून किंवा विनाकारण तो वैवावर आक्रमण करीत असे आणि त्यांना पराभूत करीत असे. वृत्तासुराला मारण्यासाठी इंद्राने अनेक प्रयत्न केले, पण त्याला यश आले नाही. वृत्तासुराने जसे बरदान मिळवले होते कीं त्याला अग्नी जाळूं शकणारा नाही किंवा त्याला पाण्यांत बुडून मृत्यू येणार नाही, कोणत्याही धातूच्या किंवा लांकडाच्या शस्त्राने त्याला मरण येऊ शकणार नाही.

वृत्तासुराचा त्रास कसा संपवता याबद्दल इंद्राने अनेक मुनींशी विचारविनिमय केला. त्यावरून असे कळले कीं जर पंढारा ऋषीं वा मुनींने इंद्रपद मिळवू शकेल इतकी कठोर तपश्चर्या केलेली असवी, तर वृत्तासुराचा त्रास संपवण्यासाठी त्या मुनींची मदत होऊ शकेल. आता इतकी तपश्चर्या केलेल्या मुनीला कुठे शोधायचे? परंतु त्या पर्वता पोहोचू शकेल असा एक मुनो होता - दक्षिची ऋषी. परंतु त्यांच्याकडे जाऊन त्यांना विचारण्याचे धैर्य इंद्राला झाले नाही. कारण दक्षिचीने इंद्राचेच आसन वळकावले असले अशी इंद्राला भिती वाटत होती म्हणून इंद्राने चांदोचा

त्यांच्या तपश्चर्येत पूर्वी विघ्न आणले होते. आता इंद्र त्यांना कशी विनंती करू शकणार?

दक्षिची ऋषींना देवांनी फ्लिंती करण्यास इंद्राच्या या अगच्छिकेचा फक्त एकच अहंकाश नव्हता. देवांच्या मदतीला जर दक्षिची ऋषी आले तर त्यांची हाडे दगांचा गडगडाट अनेकपटीने वाढवण्यासाठी आवश्यक होती. आणि वृत्तासुराला मारण्यासाठी दगांचा गडगडाट प्रचंड प्रमाणात होणे जरूर होते. त्याचाच अर्थ, देवांच्या हितासाठी दक्षिची ऋषींना आत्मार्षण करावे लागणार होते. त्यांची हाडे काढूनच इंद्राला ती दगांच्या गडगडाटासाठी वपरता अली असती.

ऋषींना जर हा प्रस्ताव सांगितला तर त्यांनी हसून त्याच्याकडे दुर्लक्ष केले असले असे इंद्राला

घाटले ज्या इंद्राचे त्याच्या तपसाधर्मेत विजय
आणले होते त्या इंद्राला त्यांनी मंदत करायला
वजावले.

इंद्र रागप बसला काय करावे ते त्याला
कळलेना.

एकीकडे वृत्तासुरांचा उपद्रव देवांना व
कपीमुनींना सतत चालू होता जरी दधीचि
कृषी त्यानून अलिप्त होते, तरी या राक्षसांची
कृष्णकृत्ये त्याच्या कामी पडत होती, त्याचा
हा त्रास कष्टमचा संपवण्यासाठी जो एकमेव
मार्ग होता, त्याचीही माहिती त्यांना समजली
त्यांनी क्षणाचाही विचार केला नाही त्यांनी
देवांना आणि ऋषींना एका यज्ञाचं आयोजन
करायला सांगितले त्याप्रमाणे केले गेले
दधीचिनी तपाचरण सुरू केले आणि वेहत्याग
केला.

इंद्राने गडगडाट व बादल जातून जास्वार

+ गारावा

नंतर जेव्हा इंद्र व वृत्तासुरांची भेट
झाली, त्यात वादळ वाजली
वृत्तासुरांचा वध होऊ शकला.

एका सत्कारासाठी या श्रेष्ठ मुनींनी
श्रेष्ठ असे आत्मसमर्पण केले जरी त्यातून
त्रास दिला होता, तरी त्याच्या
इंद्राचिपपी राग नव्हता त्यांना इतकं
देखील राग नव्हता. पण त्या
मानवाच्या हिताच्या दृष्टीने
त्यांनी त्याच्या मनात वा शरीरात काय काय
स्वार्थ राहिलेला नव्हता ते त्यांनी तपाचरण
अत्यंत प्रभावी बनली त्यांनी तपाचरण
परोपकार व चंगुलपणा याचे एक
उदाहरण आहे.

गुप्त सत्कार

आजकल हा रीतिमय पाणपत्र नांना त्यांनी काय तो
गुप्तधर्माचा तोच भाग द्यावा असे त्यांना
संस्थेत तो आपले आधुष्य आरामात घालवत
नावा अन्तर्गत स्वतःला मोठा म्हणवून घेण्याची
चक्रे त्यांनी घालायला आली.

त्या काळी करावेसे वाटू लागले विप्रकार
हावंग गट लागले गाणी गावेरे. एवढेच काय तर
नाचराने देखील वाटू लागले जादूगार बनून
समष्टीयाला आपल्या बाबतीत भरून टाकण्याचं
संस्थेत करावे असे पण त्याला वाटू लागले पण
त्याला त्या गुप्तधर्माचा काय तो पदार्थ
फक्त उपद्रव करत तो म्हणता, 'माझी कुलीच
इतका घुगे होई शकली नाही, माझ्या अपयशाची
पत्ता काय वाटते!'

त्या त्याची संयक्ते त्याला म्हणाली 'कुलीही
काय ठाकून येत नाही तर ती आपल्याल मिळवून

अपारखे लागते आपण ती मिळविण्याचा प्रयत्न
सोडावा यातच शाहाणपणा आहे आजकाल
समाजाल जे लोक कलाकारांचा गौरव करताना
त्यांचा आदर केला जातो माझा असो सल्ला आहे
की अमण दर महिन्याला अशा एका कलाकाराचा
गौरव कर त्यामुळे आपल्याला प्रसिद्धी मिळेल
आणि कलाकाराला पण भवत होईल 'पत्नीचा सल्ला
कार्मिकला पटला प्रथम तो नटराज या कलाकाराला
भेटला.

मृत्युविशेष नटराज हे साक्षर नटराज स्वामींचा
अवतार होतं कार्मिकचा हेणू पेरून त्याचे कंत्रेवुक
बारीत नटराज म्हणाले, 'मला आपले म्हणणे
आवडले हे पाह या सद्धर्मात मी एक गोष्ट समू
इच्छितो की जेव्हा यज्ञा गौरव केला जाईल तेव्हा
माझे मोठेपण जाणवारे लोक सभागृहात अवश्य
असणे पाहिजेत आणि त्यांनी मीका सन्मानित केला

जातो आहे, व त्याचे कार्यकारण आहे. हे समजून घ्यावे.

महोदय! अगळे नाच ऐकल्यावर मला असे वाटते की या सत्कारासाठी आपली सर्वथा पात्रता आहे देशभर आपली कीर्ती पसरलेली आहे. अशा वेळी तुमच्या कोणाची मान्यता असण्याची काय गरज आहे? मी स्वतःच आपला सत्कार करीन.

यावर आपला नकाश दर्शवीत नटराज म्हणाले, 'आपल्याला नृत्यावधान कोहीच नसिली नाही, म्हणून माझा सत्कार आपल्याची आपली पात्रता नाही. सत्कारासाठी माझी निषेध करणारी नटयत्थार्य किंवा नृत्यविद्येतले श्रेष्ठ गुरू असणे आवश्यक आहे. कलाकाराच्या सत्कारापेक्षा हा सत्कार करावयाचा शिवायच्या व्यक्ती कोण आहेत, याला जरस्त महत्त्व आहे. अशा श्रेष्ठ व्यक्तीचा गुरू आपण ज्या त्याच्या मताचा कोणीही नृत्यप्रेमी मोठ्या अदराने स्वीकार करेल."

कार्तिक नृत्यशास्त्राच्या गुरू व कला भेटला, आणि

जुलै २००२

सत्कारासाठी नाच ऐकल्यावर मला असे वाटते की या सत्कारासाठी आपली सर्वथा पात्रता आहे देशभर आपली कीर्ती पसरलेली आहे. अशा वेळी तुमच्या कोणाची मान्यता असण्याची काय गरज आहे? मी स्वतःच आपला सत्कार करीन.

यावर आपला नकाश दर्शवीत नटराज म्हणाले, 'आपल्याला नृत्यावधान कोहीच नसिली नाही, म्हणून माझा सत्कार आपल्याची आपली पात्रता नाही. सत्कारासाठी माझी निषेध करणारी नटयत्थार्य किंवा नृत्यविद्येतले श्रेष्ठ गुरू असणे आवश्यक आहे. कलाकाराच्या सत्कारापेक्षा हा सत्कार करावयाचा शिवायच्या व्यक्ती कोण आहेत, याला जरस्त महत्त्व आहे. अशा श्रेष्ठ व्यक्तीचा गुरू आपण ज्या त्याच्या मताचा कोणीही नृत्यप्रेमी मोठ्या अदराने स्वीकार करेल."

कार्तिक नृत्यशास्त्राच्या गुरू व कला भेटला, आणि

हाताश झालेल्या कार्तिकने ही गोष्ट आपल्या पत्नीला सांगितली, ती लगेच म्हणाली, 'ती कलाकार निवडणारी दुसरे असले तरी सत्कारासाठी कलाकार निवडण्याच्या अंतिम निर्णय अखंडाद हवा.

कार्तिकचा पुनः आपल्या नाचकचे म्हणून परत माग त्याने सत्कार करण्यासाठी कलाकारांच्याच सुरुवात केली, मोठ्या मुष्टिकेने त्या का का मिळाले, एक कवी पद्य लिखून एक नर्तक नाचू लागला. ते अगदी सामान्य दर्जाचे नाचक होते.

एकदा सत्काराने आपली कीर्ती वाढवून घेऊन प्रमाण कार्तिक त्या शीघ्राना अगत्याची घडन घडन त्याच्या कृत्याने काही लहान प्रमाणावर आपल्या अगत्याची व विचारात घेतले की या कलाकारांच्या काय आणि कसा सत्कार करावयाचा? त्यांना एक मार्ग सापडला. कार्तिकने काय करावा नव्हते त्याची आपली माहितीचे नाच दुसरा काहीच मार्ग न सापडल्याने त्याने आपल्या घरच्याचे म्हणणे मान्य केले.

२४

चांदीचा

कार्तिकची पत्नी त्याचा कलाकाराना म्हणाली, 'हे वृद्ध माझे घरी फार सकोची आहेत त्यांना अशी भक्ती वाटते की या सत्कारामुळे सगळीकडे त्यांचे प्रतिष्ठा होईल मी हे स्पष्ट करू इच्छिते की सत्कार आपला जोतूनच करावा जाहील त्याने ज्योतकाने एक हजार रुपये दिले जतीत परतु मला त्या नृत्यात गुस्फणी हा सत्कार झाला तर पक्क्याने इतर हजार रुपये दिले जातील तुम्ही स्वतःच मला हे नृत्य करावयाचे प्रयत्नच' सन्मान द्या आहे."

पौनमी दहा हजार रुपये घेण्याचा निर्णय जाहीर झाला न चोप म्हणाले "सन्मान हा सन्मान असतो, तर तो जाहीरपणे तसे वा गुप्तपणे असो.

कार्तिकने त्या चौथ्या घरी देऊन त्याचा बळबोल केली. विद्या त्याला धन्यवाद देत निघून गेली.

या घटनेनंतर दोन आठवड्यांनी कोणीतरी माध्यमते कार्तिकचा दयाचा खंडाबंदवत होत कार्तिकचा घडले तर समोरील व्यक्ती दुसरे तिसरे कार्तिक म्हणून स्वतः नटराजचे तिथे उभे होते त्यांना

मधून कार्तिक आश्चर्यचकित झाला.

आपला गळा छाकटत खातच्या आवाजात ते म्हणाले, "माझ्या नृत्यकलेची तारीफ करणारे कितीही लोक आहेत पण एकदलीस माणूस असा नाही जो मला अडीअडचणीला मदत करेल. माझी परिस्थिती अत्यंत बिघड आहे. माझे खूप हाल होत आहेत. आपण आणि अयोध्या माणसकडून सन्मान घेऊन माझी बदनामी होईल अशी मला भीती वाटत होती. अस ऐकतच की आपण गुप्तपणे लोकांचा सत्कार करत आणण माझ्या सत्काराची बातमी जर गुप्त ठेवली तर मी आपला सत्कार स्वीकारायला तयार आहे, कारण दहा हजार रुपये हा माझ्या दृष्टीने मोठी रक्कम आहे.

नव्हा त्याचे पाय घालून कार्तिक म्हणाला "आपले बोलणे ऐकून मला माझे कर्तव्य समजले. झूट फुटें स्वतःच्या प्रसिद्धीसाठी लोकांचा सत्कार करायची इच्छा धरणार नाही तर गुरू कलाकारांना जशी जमेल तशी मदत करत राहोना", अस म्हणून त्याने नटराजांना मोठ्या प्रमाणात ही रक्कम दिली.

चांदीचा

१७

जुलै २००२

विचार करा

या महिऱ्यांतली प्रश्नावली नव्या प्रकारची आहे. एका कथाद्वारा उक्तीं लिहून द्या आणि तुमच्या महिऱ्याच्या अकालच्या उत्तरांशी ताडून घ्या

१. खाली दिलेल्या नद्यांपैकी एकीला सारेली प्राणहिता आणि इंद्रावती या उपनद्यां प्रमाणे पाहिल्या ही नदी कोणती?
अ. कृष्णा, ब. गोदावरी, क. कावेरी, ड. साबरमती
२. पत्राचे चित्रवाणी याचे एकच अर्थानी आहे चर्चागडदुर्बी याचची राजधानी कोणती होती?
अ. बालासोर, ब. तुषियाला, क. जमुलसोर, ड. शिमला
३. स्वातंत्र्यपूर्व काळात ब्रिटिश सरकारची उन्हाळ्यांतली राजधानी कोणती होती?
अ. श्रीनगर ब. शिमला क. डेहरादून ड. हवेलीसी
४. भारताच्या राष्ट्रीय वृक्ष कोणता आहे?
अ. कडुनिंब ब. आंबा क. बोधी ड. बड
५. बोधी हे कोणत्या धर्मात गणले जातात?
अ. बुद्ध ब. बेल ड. गवस
६. भारतीय गणराज्य म्हणजे
अ. एक प्रकारची कानडाची राज्यांना लक्षात घेऊन
क. एक राज्याच्या प्रमाणे ब. शिल्पकलांच्या लक्षात
गणराज्य हे जे राज्यांनी मिळीकून बनले आहे ब. प्रमाणाचे एकत्रित राज्य करायचे
अ. राज्य, न. राज्यांचे क. राज्यांचे, ड. राज्यांचे

(उत्तरे पुढील महिऱ्यात)

जून प्रश्नावलीची उत्तरे

१. कृष्णा	६. कडुनिंब
२. कावेरी	७. शिमला
३. शिमला	८. शिमला
४. कावेरी	९. कावेरी
५. बुद्ध	१०. बुद्ध

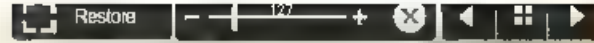
पिता पुत्रांची कहाणी

एक वर्षापूर्वी एका मोठ्या नगरात सोमनाथ नावाचा एक श्रीमंत आणि सज्जन माणूस राहात असे. त्याच्या दिव्यमानस त्याला एक मुलगा झाला त्यामुळे भाडू दिसायला त्याला फार आनंद झाला. वाढवत त्याला जेवून कौतुकामुळे मुलगा जाला. मुलगा जाला तेव्हा दिव्यमानस

सोमनाथचे आपल्या भवक चालले लक्षात घेऊन तो आपला मुलगा झाला तेव्हा त्याला सोमनाथचे असे ठरविले की त्याला बघणीवर आणि यच्या कामात आला हयगय करून चालणार नाही.

एक दिवस सोमनाथ आपल्या मुलाला म्हणून 'मुला' असा तू मोठा झालास. परचाया चांगल्या मुलीशी तुझे लग्न करून घ्यावे, असे माझी इच्छा आहे. आता जाणखी जशीर

कसून चालणार नाही. तुला जाणखी एक गोष्ट सांगतो, कांदहपाणी आणि बलराम हे माझे चांगले मित्र आहेत. त्यांच्या विचारांप्रमाणे त्यांचे आपल्याकडे जाण्याची नदी आहे. बलराम एकाकाची खुशाली भावितो. नसून ह्यांचा मन असल्याची त्याची विचारांत पाहून बलरामाचे आणि त्यांच्या माणसाचे असे आहे. त्यातली जी मुलगी तुला आवडेल तिच्याशी तू लग्न केले पाहिजेस. मी त्याला तसे वचन दिले आहे. आपण दोघ बरोबर जाऊन त्या मुली बघून येऊ. मग त्या दोघांतली जी तुला प्रसन्न पडेल, तिच्याशी तुझे लग्न होईल. मी दिलेले वचन पूर्ण करणे हे तुझे कर्तव्य आहे.

बलरामचे नाव ऐकताच एक गावकरी चिडूत म्हणाला, "बलरामचे घर कुठे म्हणून बिचारता नाहान? त्या इतकेच नाव जयचे असले तर बरेच गल्लीबाळ पार करून जावे लागेल आणि त्यांच्याकडे तुमचे काय काम आहे ते कळेल का? उपहासाने तो म्हणाला सोमनाथचे उत्तर ऐकून तो म्हणाला, "बाप दे, बलरामशी नातं मांडणार" याच गोष्टी लोणार? अर्, ना तिथे दुसऱ्या नातं रत्नराज आईच असा मृगुत गी तिथून तिथून गेला

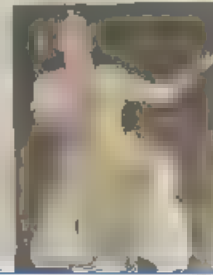
नामनाथने आपणही दोघा तिघांना बलरामचे घर कुठे म्हणून बिचारले, पण कोणीही सगळ उत्तर दिले नाही कुणी प्यायला पाणी दिले नाही, का बरेच भेच वार दाखविले नाही अतः त्याच्याबद्दल वाईटच बोलायला लागले.

शेवटी एक दीर्घ निवास टाकून सोमनाथ गाडीत बसला व मुलाला म्हणाला "कोदंडपाणी शांत स्वभावाचा आहे लखपती होता तेव्हा देखील लोकांशी तो चांगला वागत असे. त्याच्या अशा स्वभावामुळे आज ही लेंक त्याच्या ओदर करताना, त्याच्या गरिबीच्या परिस्थितीतही ते त्याला मान देतात त्याला

सगळ्यांना वाटते की तुझे लग्न लक्ष्मणे आणि लक्ष्मीपण आपल्या बडिलासारखेच श्याम आणि फारचान्ना आहे पणसम गरिब आहे लोकांशी तो चांगला वागला असता तर आज त्याच्या अहचणीच्या वेळी लक्ष्मणे त्याला मदत केली असती बघितलंस, त्याच वर दाखवायला देखील कुणी तयार नाही, तरीपण आपण "साचे घे" शोधायला घटून येऊ या"

हे नाव ऐकून सोमनाथना मूळ प बिचारान एवढा मोग स्वतःशी निश्चळ करून म्हणाला "नाही बाबा! आपल्याला बलरामच्या घरी जाण्याची काही गरज नाही बला दाखवपाणी ची मुलगी आवडली आहे तुम्हाला हव असत तर तुम्ही यागादी एतकडेही गेया आणि आपल्या मित्राला भेटा, मला काही आला त्याला भेटायचे नाही "

मुलाचे बोलाणे नम्र आणि विनम्र पुरेक होत त्याला चांगल्या बार्डोतिला परत समजला होता, आपली युगळी सफल जावरी पाहून आनंदाने सोमनाथ आपल्या मुलाला म्हणत रा "बरे, तू म्हणतोस तसच करंया" आणि वेदोघ आपल्या गावी परतले

भारताचा झरोका

चकाकते ते सारे....

भारताच्या गजगण्यांचा झरोका

सामान्यदृष्टीने आपण जे पाहतो

गणतंत्रात कोणी सांगू

भारताचे युद्धात्मक काम

ही लढाई इतर सामान्य

गणतंत्राच्या संकल्पनेस

ज्यांच्यातील संकल्पनेतून

निकालून येत आहे त्याच

जवळील पाहिले जाऊन

हा झरोका आपण

गणतंत्राच्या संकल्पनेतून

निकालून येत आहे त्याच

जवळील पाहिले जाऊन

जवळील पाहिले जाऊन

गणतंत्रात कोणी सांगू

भारताचे युद्धात्मक काम

ही लढाई इतर सामान्य

गणतंत्राच्या संकल्पनेस

ज्यांच्यातील संकल्पनेतून

निकालून येत आहे त्याच

जवळील पाहिले जाऊन

हा झरोका आपण

गणतंत्राच्या संकल्पनेतून

निकालून येत आहे त्याच

जवळील पाहिले जाऊन

हा झरोका आपण

आसाममधले पदलालित्य

एका मुल्याचा विषय लिहता तेव्हा प्रथम ज्ञान न घेतात की भारतान्नाथ, सौंदर्य कुचिपडी अर्ण करूकले चानने सगळी एक नव तराच ही अग्रिमिक मुल्यानाथ पेनी आसाममधे प्रचलते पाडे पयराच्या शतक त्या प्रयत्न विशेषतः सत शतकद्वय वरिही शैली मूळ वेनी सम गाननात एक काली मंत्रय सत पूरय जन्म करीत ज्ययन नतर चान खी कलाकार भाग धरु लागले कथरुली प्रमाणे हे मुल्यानाथ वेगवेगळ्या श्यात विभागले नराने सूत्रधार किचा मरुपकाच्या समय कथन तू कथन तू नाथ्यरुपाने

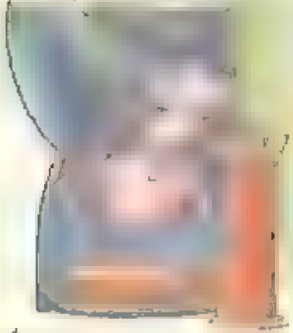
खास बातम्या

तोल राखण्याची कमाल

तुमच्यापैकी बहुतेकजण लहानपणी चमचातितु शर्यतीत भाग घेतलेला आठवत असतील. चमच्यात तितु ठेवल्याचे आणि ते न पाडता तो चमचा तोंडात धरून एक विशिष्ट अंतर पाह करायचे जर लिवू पडले, तर तो गडी बाद होत असो असा फारसा मज्जा की बुघात भरलेली बहा इंच ऊंच बाटली तुमच्या डोक्यावर ठेवल्याची असे आणि तुम्हाला टायमिंग अंतर काढायचे आहे बाटली खाली न पाडता ने खेळाडू नेवढे उतरा चालू शकतील त्यांना इथे असल्यास त्यांनी त्या बाटलीतले दूध प्यावे त्याशिवाय बक्षीस तर मिळणार आहेच! ऑस्ट्रेलियातल्या सेंट्रल सिडनीमधील अशा स्पर्धा झाली आणि भारतात जन्मलेला सुदेश जोआकिम याने डोक्यावरच्या बाटलीचा तोल हाताळत प्रवास घालून धरून १३३ कि मी अंतर चालण्याचा विक्रम केला. तो शेवटच्या टप्प्याचा पोचण्यात सुभू लागल्याची असेल, पण त्याने बक्षीसही जिंकले आणि गिनेस बुकांत त्याचे नावही नोंदले गेले.

मुंग्यांचे संग्रहालय

मुंबई २०००

हे काही मुलींसारखे पिटुकले संग्रहालय समज शक्य नाही कारण त्यात १००,००० पेक्षा जास्त मुंग्या राहात. ते थॉमस डेव्हिस या कॅप्टन-२०१२ विभागीयाने हे संग्रहालय आहे बरेचसा विभागपटू याच्या देवघर्षाची जवळपास आहे त्याच्यामुळे तो कुठले नाव देऊ शकतो त्या विभाग फारच पण प्रसिद्धताची शक्तीत आल्या आहे. ६ फेब्रुवारी महाकाय मुक्ती रस्त्याचे १००००० मुंग्या आहेतच बरेचसा त्याचा बघी यावेली पाहण्याची संधी मिळाली (हा दश गणज पांढऱ्या हनीसारी प्रसिद्ध श्वेत पृथ्वीचा समान तर तुमच्या प्रेक्षणीय स्थळाच्या गादीत या मुंग्यांच्या संग्रहालयाला भेट घ्यायला विनायक का

चंद्राव

गणेश पुराण

एका नरका केतव्यास बायच्या बाटने विचले असत. त्याकडूनही असे नांव असलेली एक बायली घटने त्याला म्हणाली- "बायलाची मज काय होई तर! ब्रह्मचर्य सोडून दे रे ब्रह्मचर्य."

१. शिव भाऊन प्रिय म्हणून विख्यात आहे. त्याला ब्रह्म भोजन शिजविणारी हवी बरं केली. नरक म्हणाला.

मी भाडण लावल्या, तुझ्याहून बरतणच ठरत आहे. बरं किती म्हणाली.

त्याच वेळी, समालन गणेश व कुमारस्वामी देव विनंती करत होते. त्यात त्या बक्षीयांना शोधला येत असल्याने त्या करत त्या बक्षीयांना म्हणाले. त्या दाढ भावपद्धत वाढण लागलीत झाले.

"हातेच्या। एवढेच ना? असे म्हणत ती फंटकमुखी, लगेच जवळ असलेल्या दलहोचपत शिरती व सुवर्ण-कमळ्याचे रूप धारण करून "पार्वती! पारमेश्वरांच्या सुपुत्रा करिता मी उभयसले आहे!" असे गळू लागली. ते ऐकून ते दोघे पाऊ "हे माझ आडे", म्हणून भाडू लागले. आणि बनविलेला बाहुला आहेस तू! मळाचा नुसता गोळा आहेस झाला!" कुमारस्वामी गणेशाना चिडवीत म्हणाला. त्यावर आक्षेप घेऊन "चिडलाचे अगर असल्या शारवण सरोव- रांतूनच तू आलेला आहेस!" गणपतीन उठत विडविले.

कार्तिकेयाने हातयाची मृत शक्यून गणपती वर ठोसा उगारला तेव्हा गणेशाने आपल्या सोडने त्याचे मनगट धरले. दोघाचे भाडण जुपते

७. हजार विघ्न

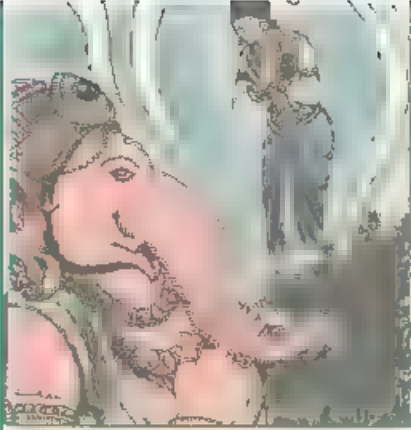
ਅਲੀ ਰੁਝਦੀ

46

कृतान्ता

47

જુલૈ ૨૦૦૨

अशाच कित्येक पळवाटा गणपती काढीत राहिल्या. यावेळेस हाच पाठवीने गणेशाच्या 'श्री' अक्षरी बघून धरला तेव्हा आई मनातच कसायच आहे! धाकट्या भावाचे बेल, परंतु मी केले नाही ना?" असे म्हणून गणपती तपश्चर्येकरीता बाहेर पडला.

इंद्राणी यांनी तपश्चर्या करत असताना त्यांना त्यांच्या कुलदेवतेच्या आदेशाने आपल्या विद्यादाखलितेला तपश्चर्या करून घ्यायला आवाहन केले. त्यांनी तपश्चर्या करून घ्यायला आवाहन केले.

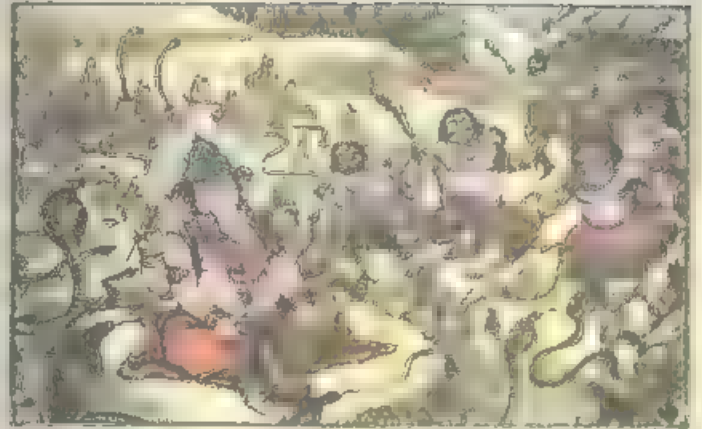
तपाकरीता अनुकूल असा जगमगाने तपश्चर्या करून घ्यायला आवाहन केले. त्यांनी तपश्चर्या करून घ्यायला आवाहन केले.

तपोभंग करावयास अंतर्गता आपण आपले करून घ्यायला तर तो त्यांच्या पाचव्या गोष्टीने काढून घ्यायला आवाहन केले. त्यांनी तपश्चर्या करून घ्यायला आवाहन केले.

त्या देवतांनी अंतर्गता आपण आपले करून घ्यायला तर तो त्यांच्या पाचव्या गोष्टीने काढून घ्यायला आवाहन केले.

या देवतांनी अंतर्गता आपण आपले करून घ्यायला तर तो त्यांच्या पाचव्या गोष्टीने काढून घ्यायला आवाहन केले.

या देवतांनी अंतर्गता आपण आपले करून घ्यायला तर तो त्यांच्या पाचव्या गोष्टीने काढून घ्यायला आवाहन केले.

ता तुला इंद्रार्चन करून घ्यायला तर तो त्यांच्या पाचव्या गोष्टीने काढून घ्यायला आवाहन केले.

या देवतांनी अंतर्गता आपण आपले करून घ्यायला तर तो त्यांच्या पाचव्या गोष्टीने काढून घ्यायला आवाहन केले.

या देवतांनी अंतर्गता आपण आपले करून घ्यायला तर तो त्यांच्या पाचव्या गोष्टीने काढून घ्यायला आवाहन केले.

तपोभंग करावयास अंतर्गता आपण आपले करून घ्यायला तर तो त्यांच्या पाचव्या गोष्टीने काढून घ्यायला आवाहन केले.

या देवतांनी अंतर्गता आपण आपले करून घ्यायला तर तो त्यांच्या पाचव्या गोष्टीने काढून घ्यायला आवाहन केले.

या देवतांनी अंतर्गता आपण आपले करून घ्यायला तर तो त्यांच्या पाचव्या गोष्टीने काढून घ्यायला आवाहन केले.

देवाना तसेच अधिराजांना - 'गणपतीचे मन
अमुरागाकडे यत्नेल असे करा अशी आज्ञा
देऊन पाठविले व ब्रह्मायुध हानी धरून तो स्वतः
त्याच्या मागून निघाला

स्वर्गान्तर्गत देवपुरुष व अप्सरा जीर्णोद्गीर्ण
सुगम कर्तव्य, नायक, गत कोलाहल कर्तव्य
निष्ठाते त्वामुक्ते महासर्पानां दण्ड अस्मात् न
न्यानी देवाद्या पापानां विच्छेदा शत्रून् चया
ध्यायतां सुकृजान् कैलीं इच्छन्ते त्वां सप्तविंश
आपले वज्रायुध उगारते ते पाह्य सर्प
चतस्रस्तले इ पाताळात्तल लक्षावधे महासर्पानां
बोहरे पद्भून्, वैद्यानां सक्तो कीं पत्तो करुण
सोहते देव व नामाग्रधे छांदास संग्रामभेद झाला
इह ध्या व प्रलभे ही न जु लभे ये सर्पानां
स्वर्गान्तर्गत हाता काग मानवन्तां तां सर्व्यं
प्राप्ते पापाने आनी वैद्यनां सक्तो महासर्पानां
संग्रामनाता फल सम्यक्तां लभन्ते तां प्राप्ते
नवतुल्य शूल दिव्यशस्त्राणां यादव क्रौन्ध कर्ते
व सर्वेषां दार्पित अपराध वातरे व कृत्यसात
निष्ठाता

॥ पूर्णाद्या नमश्च सर्वे हस्तसु ३ मन्त्रं ॥

पाहुन शरीर शोचार्थीयिनि कृपा ना ॥ ५ ॥
 जीवन्मया ममसा मृगसा मृग्य मर्हन्निहन् ॥
 का शङ्काया जीवन्मया मृगसा मृग्य मर्हन्निहन् ॥
 मर्हन्निहन् मर्हन्निहन् मर्हन्निहन् मर्हन्निहन् ॥
 मर्हन्निहन् मर्हन्निहन् मर्हन्निहन् मर्हन्निहन् ॥
 मर्हन्निहन् मर्हन्निहन् मर्हन्निहन् मर्हन्निहन् ॥
 मर्हन्निहन् मर्हन्निहन् मर्हन्निहन् मर्हन्निहन् ॥
 मर्हन्निहन् मर्हन्निहन् मर्हन्निहन् मर्हन्निहन् ॥

पार्यती गिरि उकाळ्या दिवात्र. अक्षत
कटाळली शकर मय. नतापायत हस्त. ना
रुश जितेने येतायक नता विष्टेने पयिष्टि. की-
हिना

[illegible]

सुदधान अमला कमलाव अह
नरुंग - काय शीलपर ग्राह्य तय पावत
गर्जनावान नृपाना (कर्मग)

३०४६५

43

धाढाढा

सावित्रीची हुशारी

[illegible]

एक: विषय भाषातः मातृया सम न एव
मातृगण पित्राणां एव सन्ति च मातृगण सृजन्
न पितृगणं वाहिं सगृह्णन्ति न एक कुत्र च ये
घनान्ते वर्तन्ते आत्मे दिवसी ते पित्रा मुने
मृगदन्तं हन्ति घण भातीने त्याना वाहीने
खचयन्ति गृहीतान्ति न च विचार
मातीने न दिना त्याच वलन सगृह्णन्ति च
अने मात्या वाताना मातृगणानां पण
आना गणत्या गण त्याने त्याच कादीने
प्राप्तीने एव नदीया दिने

[illegible]

तू जाता मध्य सैस मी सूरजला बोलन नापरत तू इथेच रहा." असे धर्मवीरने भारतीयला समजावून सांगितले

दुसऱ्या दिवशी सूरज धर्मवीरच्या बरो
आला धर्मवीरने त्याला बसवून घेतलं त्याची
समजूत घातली, त्याने सूरजला सांगितले की

संस्कृत-विभाग

कुटुंब चालवण्याची पत्नी-पत्नीची सारखीच जबाबदारी असते. ओबांनी एकमेकांच्या भावनेचा आढावा काढण्याची संवध लक्षात घेतली पाहिजे. गुरूजने त्याचे म्हणणे मुकाट्याने ऐकून घेतले. स. भारतीया घेऊन आपल्या घरी परत आला.

सूरज व भारतीची भांडणी लाखवी जातुन होती. दर दोन-चार दिवसांनी त्यांचे भांडण होत असे व शर्मिंदीर भांडण मिटवून देत असे.

धर्मबौरच्या आजूबाजूला राहणारे लोक
भारताच्याच बाबतीतच नाही, तर धर्मपरावहलही
खोटेव्यानाट्या गोष्टी करत लागले.

हे पाहून धर्मवीरला खूप वाईट वाटले. तो दुःखी झाला व उदास होऊ लागला. धर्मवीरला त्याच्या पत्नीने, सावित्रीने त्याच्या दुःखाचे कारण विचारले. धर्मवीरने आपले दुःख सांगून सावित्रीला

ਸੁਨੀ ੨੦੮੨

विचारले, 'हा वटिणीच्या भांडणाचा शेवट कसा होईल?' याबिची मोठ्याने हंसेत म्हणाली, 'या रम्यस्थळाचा शेवट नक्कीच होईल.'

दुसऱ्या दिवशी भाजी पुन्हा खट-ओखट, नमन्यावा शिब्या देत धर्मवीरच्या घी आली. दमोरेचे दम्य पाहून भाजी आश्चर्याचकित झाली व पुतळ्याप्रमाणे स्तब्ध उभी राहिली.

घरातील सर्व सामान जस्ताव्यस्त पडवले होते, घरात धर्मवीर पत्नींना जोरात म्हणत होता, "तू वेडी झाती आहेस का? तुझ्या अंगात भूत प्रसिने आहे म्हणून तू बातीला साळ्या बस्त्याचा नारा काढी आहेस?"

"होय! होय! मी येथी जाते आहे. माझ्या
जगात भूत शिंते आहे. तुमच्याशी लग्न
केल्यानंतरच माझी मुली नष्ट नाही असे, माझ्या
आई-वडिलांना तुमच्या भुवड कुटुंबाबद्दल
थोडीसुद्धा कल्पना नव्हती."

“जास्ती भोतू नकोय आमच्या कुटुंबाला
नांवे ठेवू नकोस.” धर्मवीरही चिद्दन मागित्रीला
म्हणाला.

"शरभ देखे ते खरे आहे. तुम्ही य तुमचे फुटव
अगदी वेडे आहात," सावित्री ओरडत म्हणाली.
भात्री उब-यावर उभी राहून खर्च ऐकत होती.
भात्रीच्याने राहवते नाही. ती बेगने पळत आली
य भवाना म्हणाली, "भाऊ तू गप्प का आहेस?
वहिली तुझी आणि आपल्या कुटुंबाचा अर्थमान
कमते आहे. निवा तू घडा शिकव."

धर्मवीरने भारतीयकडे ज्ञसिन्धु नजोने पाहिले

52

चन्द्राबा

ध म्हाणावा, "हे पहा, हे घति-धत्तीमधील भांडण आहे. तू त्यांत लक्ष देऊ नकोस."

भारतीने धर्मवीरचे बोलणे ऐकले व तिचा चेहरा एकदम पिका पडला. बहिनीसमोर भावनेने केलेला तिचा अपमान तिचा सहन झाला नाही. ती म्हणाली, "हे काय भाऊ, बहिनी आपल्या कुटुंबाला नावे ठेवते आहे. बाईट-स्वाईट बोलते आहे, तरीही तू गप्प बघता आहेस."

तेवद्वयत सावित्री तिला आडवून म्हाणाली, "तुकोण आहेर गमथे बोलणारी" तुझे इथे काही काम नाही. तू आपल्या बरो निघून जा. कुटुंबामध्ये अनेक अडचणी येतात. मतभेद होतात, पण सुदुर्भाग्येन लग्नंजण पुनः एकत्र येतात. ह्या गोष्टी तुला समजावण्या साहीत, करण तुला तेवढी जकतलच नाही."

भारती स्वस्थ दाम्नी, लौ ज्या कामासली

आली होती ते ती विसरली अन् म्हणावी,
"भाऊला पाहण्यासाठी आले होते," तिचा चेहरा
पार सुकून गेला होता.

धर्मवीर चिद्बन म्हाणासा, "मत्ता काय पहायचे आहे? जवळच तर राहतेस आणि आठवड्यांतून दोन तीनदा तरी येतेसच. सांग, इकडे कोणत्या कामासाठी आली होतीस?"

भावाचे बोलणे ऐकून भारतीय अधिचर्यचकित झाली. पत्नी-पत्नी दोघे आपआपसांत भांडत असूनही, दोघेही तिचा झिझकासून देत होते, नांघे ऐकत होते. आपआपसांत भांडणाऱ्या आपल्या वसिनीला व भावाला करणे संगाचचे की, आता मी नवऱ्याशी भांडून आले आहे? तिने खरी गोष्ट तपयशी व म्हणावी, "कांही नाही, आम्ही वरिष्ठराजा जात आहोत व असा विचार केला की,

चांदेबा

53

ਜੁਲੈ ੨੦੦੨

तुम्ही आमच्या बरोबर घाल तर बरो होईल. हेच विचारण्यासाठी आले होते. इथे येऊन पाहते तर तुम्ही दोघेही लहान मुलासारखे भांडत आहात! ठीक आहे, ह्या वेळेस आम्ही दोघेच जाऊन येऊ." असे म्हणत ती वेगाने घराबाहेर पडली.

पत्नीला येवढ्या लवकर घरी परत आल्याचे पाहून सूरज चकित झाला. तिच्या भावाच्या घरी काय घडले असेल यांच त्याला अंदाज करता येईना. काहीही होवो. पत्नी लवकर घरी आल्यामुळे त्याला आनंद झाला. भारतीने आपल्या पतीस जेवणासाठी पावले व ती काहीच घडले नाही असे प्रसन्न गप्प बसली.

त्या रात्री, सूरजला समाधानी पाहून भारती म्हणाली, "असं वाटतंय की, आपण सैतानाच्या ताबडीत सापडली आहोत. म्हणूनच आपली छोट्या-छोट्या कारणांवरून भांडणे होतात. आपण एकदा हरिद्वारला जायचं का? गंगेचे स्नान करण्याने आपले मनदेखील पवित्र होईल."

पत्नीतील हा बदल पाहून सूरज खुष झाला. व म्हणाला, "हो, आपण हरिद्वारला अवश्य जाऊ या."

भारतीला वाटले की असे करण्याने आपण धर्मीकता व भावाला चांगला धडा शिकवला. त्यांनी वेळेच्या अपमानाचा आपण सूड उगवला. दुसऱ्याच दिवशी ती आपल्या पतीबरोबर हरिद्वारला जाण्यास निघाली. हे सर्व धर्मवीर व सावित्री पाहून होते.

धर्मवीरने पत्नीच्या हुशारीची खूप प्रशंसा केली. तो सावित्रीला म्हणाला, "व तुमच्यावेल्या उपायाने कमाळ केली. तिला आपले भांडण खरे वाटले. तुम्हाला उपायाने आता त्यांच्या कुटुंबात शांतता राहिल."

सावित्री म्हणाली, "जे झाले ते चांगले झाले. यानंतर तुमची बहीण आपल्याकडे सासवी येणार नाही. स्वतःला आणि तुम्हाला नाचे ठेवून घेणार नाही. शेजार पाजारचे लोकही गप्प बसतील."

शेखरला भेट

अखेरपासूनचा गोष्टीत राहणारे नर्मद व शेखर हे पिकलेले मित्र होते. शेतीच्या कामात ते अतिशय विपुल होते. पंचावड्यांतून एकदा ते शहरात जात असत. भाव्या, काळे गळीवर वाढून बेडन जात व मित्रो करत गत येत.

एकदा शहरातून परत येताना शेखरने पत्नीसाठी दोन माहळा खरेदी केले. नर्मदेची व मुलाची फुलें आणि सोन्याची अंगुलीदेखील खरेदी केली.

"हे सगळे आपण कशात विकत घ्यायचं? आपण पैतळेच्या वस्तू घरी आणल्या नाहीत तर?" नर्मदेने आपले वेगळे मत प्रदर्शित केले.

त्यावर शेखर हसला आणि म्हणाला, "म आमच्यासाठी काय झालं? उमट ह्या वस्तू पाहून त्यांना खूप आनंद वाटेल. पति या नात्याने त्यांना खूप ठेवणं हे आपले कर्तव्य आहे. या वस्तू पाहून मुलंदेखील खुष होतील. अशा स्थानस्थान भेटवस्तू दिल्या तर त्यांना वाटेल की त्यांना सारं काही मिळालं."

शेखरची भावना नर्मदेला आवडली. त्याने शेखरकडे नीट पाहिलं आणि म्हणाला, "तुझा म्हणणं बरोबर आहे." नर्मद एका दुकानात शिरला आणि आपली पत्नी व मुलं यांच्यासाठी त्यानेही खूप खरेदी केली. त्याचा चेहरा आता आनंदाने फुलला होता.

जेव्हा शेखर घरी पोचला तेव्हा त्याने अणजेच्या सान्या बघून पडून अगोखळ खडेकी झालेली त्याची पत्नी म्हणाली, "आज सकाळी उजाडताच कुणाचं तोंड पाहिलं होतं कोण जाणो! पत्नीतल्या पोटाबांनी आपल्या श्यामला खूप मारलं, विहीरीवर पाणी काढताना दोरी तुटली आणि कळशी विहीरीत पडली. त्यात मार म्हणून तुम्ही सगळी कमाई अशी उडवून टाकलीत. आपल्याला पैसं मिळूंक टाकायला द्यात हे तुम्हाला कळत नाही का?" असे म्हणून ती दोळे पुसू लागली.

- रमला गुला

देवमाणूस

एका गांवी सुभाष नांवाचा एक बैब रहात असे. तो गावा, मुळ्या व कांही फळे यांची औषधे तयार करून मर्त्य तऱ्हेच्या रोगांवर इलाज करीत असे.

सुभाष एकटा होता. म्हणून थोडक्या मिळकतीवर त्याचा उदरनिर्वाह चाले. तो गोरगरिबांना फुकट औषधे देई. म्हणून जवळपासच्या पंचक्रोशीत त्याचा नांवसौर्विक वाढला. अधर्मवायुसारखे भयंकर रोग आणि सर्पदंशासारखे आजार तो थोड्या वेळात बरे करी. अशा रोगांचे औषधपाणी करून देखील तो पैसे फारच कमी घेई. त्याचा हाताला यश होते. व तो मनापासून रोग्यांची तपासणी करी. औषधेही विनाकारण देत नसे. म्हणून त्याला लोक देवमाणूस मानित.

सुभाषची वाढती कीर्ती पाहून गांवच्या जमीनदाराच्या घोट्यांत दुखू लागले. कारण सुभाष

त्या गावात येण्यापूर्वी लोक त्या जमीनदाराला एक मोठा देवमाणूस मानित. परंतु आता स्थिती बदलली होती. त्याच्या घरी लोकांची गर्दी जमण्याऐवजी सुभाषच्या घरी जमू लागली होती. कारण सुभाष गरीबांना पैशाची कमी जास्त मदत करीत असे.

सुभाष लोकांच्याशी प्रेमाने वागून त्यांची विचारपूस करीत असे. गांवात त्याचे महत्त्व फारच थोड्या दिवसांत वाढले. त्याचा उत्कर्ष व लोकप्रियता जमीनदाराला आवडत नव्हती.

सुभाषचा हा वाढता मान कसा कमी होईल या गोष्टीचा जमीनदार विचार करू लागला. एक दुष्ट विचार त्याच्या मनात आला आणि आपला बेट पुरा होण्यासाठी तो संधी पाहू लागला.

एकदा संध्याकाळी सुभाष कोही औषधे एका पिशवीत घालून कोठेतरी परांवी एका रोग्याला पहायला निघाला. जमीनदाराने ते

गळिने आणि सुभाषला विचारले - "काय हो वैद्यवृत्ता! कोठे निघालात?"

"गोखारच्या गांवी दोघे तिघे अगबारी आहेत, त्यांना पाहून औषधपाणी करण्यासाठी जातो आहे." सुभाष म्हणता.

जमीनदार अशाच संधीची वाट पहात होता. सुभाष निघून गेल्यानंतर जमीनदाराने आपल्या नोकलकळी सुभाषच्या घराच्या एका भिंतीला भोंक पाडले व आत जाऊन औषधाच्या बाटल्या फोडून टाकल्या. आणि ज्या मुळ्या व इतर औषधे होती ती जाळून टाकली. सुभाषच्या घरांत कोणीच नव्हते.

दुसऱ्या दिवशी सुभाष गांवाहून परत आला. घरांत कोणीतरी शिरून दुष्टपणाने औषधाच्या बाटल्या फोडून इतर औषधे जाळून टाकल्याचे कळले. एका जागी भिंतीला एक प्रगदाड पडद्याचे पण दिसले.

चोरी करण्यासारख्या पुष्कळ वस्तू जशाच्या तशाच होत्या. फक्त औषधांची नासधूस झालेली पाहून कोणीतरी दुष्टबुद्धीने हे सर्व केले असावे, असे साहजिकच सुभाषला वाटले. परंतु त्याने कधी कोणाचे दुकसान केले नव्हते. मग दुष्टबुद्धीने हे कोणी केले असावे, हे त्याला कळना.

सुभाषने खूप मेहनत करून पुष्कळ औषधे तयार करून ठेवली होती. पण ती अज्ञातऱ्हेने एका शस्त्रीत नष्ट झाली. त्याच्याकडे अनेक रोगी येऊन वाट पहात होते. परंतु अज्ञात लगेच चांबोडा

कोखाला औषध देणे त्याला शक्यच नव्हते. लोकांनी चोराला शिच्या दिल्या परंतु जमीनदाराला मात्र त्याचा डाव साधल्याबद्दल फार आनंद झाला.

त्याच वेळी जमीनदाराचे नोकर जमीनदाराच्या मुलाला वेऊन घावण्याघावण्या आले आणि मुलाला साप चाबला असल्याचे सांगू लागले. म्हणाले - "शेतांत छोट्या भालकांना साप चाबला. अर्वा तास झाला, अजून मुलाला कांही शुद्धच येत नाही. काय वाटेत ते करून औषध वेळेवर देववले पाहिजे."

जमीनदाराच्या बरासभार लोकांची गर्दी जमली. गर्दीतला एक मनुष्य म्हणाला, "सुभाष वैद्यांकडे घेऊन जा. एका मिनिटांत मुलगा शुद्धीवर येईल."

निरुपायाने जमीनदाराला सुभाष वैद्याकडेन मुलाला घेऊन धावावे लागले. मोकर मुलाला उचलून घेऊन पाठीमागून आले. जमीनदार वैद्याला हाक मारून म्हणाला - "अहो वैद्यबुवा! काय बरेच ते करून मुलाला वाचवा हो! सांप चाबला आहे याला."

"होय हो, पण काय करू? राजी कोणीतरी दुष्टाने घरांत शिरून सर्व औषधांच्या वाटल्या फोडून टाकल्या व औषधांचा पाला नि मुळ्या जाळून टाकल्या," सुभाष म्हणाला.

जमीनदाराला थोबाडीत मारल्यासारखे झाले. धोग्या आवाजांत तो म्हणाला - "वैद्यबुवा! तो दुष्ट मीच होतो हो! मला क्षमा करा. माझ्या मुलाला वाचवा, आयुष्यभर मी तुमचे हे उपकार विसरणार नाही."

"बांधावा हं, आलोवा!" असे सांगून सुभाष घराबाहेर धावत गेला.

"आतां वैद्यबुवा कशाला येतील? करावे तसे भरावे, देव सर्व पहात असतो," एकजण म्हणाला.

"मी आपल्या मुलाचा गळा स्वतःच्या हाताने कापला हो!" असे म्हणत जमीनदार राखो फोडून रडू लागला. परंतु सुभाष थोड्याच वेळांत परत आला. त्याच्या हातात फसल्या तरी मुळ्या व पाला होता. त्याने पाला चुरगळून मुलाच्या नाकाजवळ नेला. आणि त्याचा रंग थोडा डाळ्यांत घातला. थोड्या वेळाने जमीनदाराचा मुलगा हलका आणि चांगला शुद्धीवर आला.

तेथे जमलेल्या सर्व लोकांना जिवांत जीव आल्यासारखे झाले.

त्या दिवसापासून जमीनदाराच्या बागणुकींत एकदम फरक झाला. त्याने सुभाषला नुपरदान-परपाई म्हणून पुष्कळ धन दिले आणि औषधे तयार करण्यासाठी आपल्या नोकरांना पाठविले.

सुभाषचा नांबलौकिक ह्या घटनेनंतर जास्तच वाढला. त्याने त्याच गावात कायमचे रहावयाचे ठरवून लग्न करून घेतले. सर्वजण म्हणू लागले - "एवढा देवमाणसामुळे दुष्ट माणूस-देखील देवमाणूस झाला."

